

VOORWOORD

In het *Nieuw Handboek Geestelijke Verzorging* stellen Van Dijk en Van Buuren: 'De professionaliteit van de geestelijke verzorging is (...) gericht op het omgaan met vragen omtrent en visies op zingeving, levensbeschouwing en religie, dat wil zeggen op iets wat mensen in het bijzonder in existentiële crisissituaties onmiddellijk en in meest intieme zin aangaat.'¹ Bij alle discussie die er over geestelijke verzorging gevoerd wordt, lijkt de relatie tot zingeving onomstreden te zijn.² Zingeving vindt doorgaans op onbereflecteerde wijze plaats. Mensen maken hiertoe gebruik van aangeleerde referentiekaders, die geworteld zijn in het collectieve mens- en wereldbeeld dat gangbaar is in de eigen cultuur. Tot het expliciet stellen van zinvragen komt het pas wanneer de zinbeleving stagneert. De godsdienstpsycholoog Van der Lans³ onderscheidt drie soorten omstandigheden waarin dit gebeurt: wanneer de gang van zaken problematisch is en er verandering nodig is; wanneer iemand een gevoel van leegte heeft doordat diepere behoeften onbevredigd blijven; en wanneer iemand getroffen wordt door een catastrofale levensverandering. In dergelijke omstandigheden staat iemand voor een zingevingprobleem dat aanzet tot reflectie op haar identiteit, op haar persoonlijke doelen en op de existentiële zin van haar bestaan. Er is heroriëntatie en herwaardering nodig.

Van oudsher hebben levensbeschouwingen een belangrijke rol gespeeld in dergelijke processen van (her)oriëntatie en (her)waardering en in de professionele begeleiding hiervan. In een tijd waarin levensbeschouwenlijkheid sterk geprivatiseerd is, staan individuen en hulpverleners voor nieuwe uitdagingen op het gebied van zingeving. De gemeenschappelijkheid en vanzelfsprekendheid van de taal van confessionele levensbeschouwingen verdwijnt, en mensen doen een beroep op de taal van de psychologie om zichzelf en hun levenssituaties te begrijpen. Geestelijke verzorging ontwikkelt zich in deze context tot een professie die een beroep doet op psychologische inzichten en aan psychotherapie ontleende methoden om zich verder te professionaliseren. Tegelijkertijd zijn er psychologen en psychotherapeuten die zich voor het terrein van zingeving, spiritualiteit en religie gaan interesseren. Deze ontwikkelingen zetten zich nog steeds voort. Dit leidt onontkoombaar tot de steeds

opnieuw terugkerende vraag hoe geestelijke verzorging en psychotherapie zich tot elkaar verhouden. Een prangende vraag, met name voor de geestelijk verzorger, die zijn legitimiteit en identiteit niet langer vanzelfsprekend vindt binnen een levensbeschouwelijk kader. Jan Hein Mooren zoekt bij het beantwoorden van die vraag naar een antwoord dat niet gebonden is aan een specifieke levensbeschouwelijke invulling van de geestelijke verzorging, terwijl hij wel onverkort vasthoudt aan het levensbeschouwelijk karakter van deze professie. Die benadering maakt, dat zijn verhandeling over de relatie tussen beide beroepsoorten (voor het eerst gepubliceerd in 1989) nauwelijks aan actualiteitswaarde heeft ingeboet.

Het onderscheid dat Mooren maakt tussen het primaire en het secundaire referentiekader van een professional, is verhelderend. Hij laat zien dat het primaire referentiekader van de geestelijk verzorger bestaat uit diens levensbeschouwing en de wetenschappelijke doordinking daarvan, terwijl o.a. psycho(patho)logische kennis tot het secundair referentiekader behoort. Voor de psychotherapeut behoort levensbeschouwing tot het secundaire referentiekader. Het behoort tot de taak van de psychotherapeut het vermogen tot zingeving van de cliënt te herstellen en aan te wenden in het therapeutische proces, maar de inhoud van de levensbeschouwing van de cliënt is daarbij niet van primair belang. De therapeut is in staat tot distantie in levensbeschouwelijk opzicht, zonder deze dimensie in de therapie te veronachtzamen. Daartoe moet hij weet hebben van zijn eigen waardenkader, zodat hij minder blinde vlekken heeft in zijn benadering van de cliënt.⁴ De geestelijk verzorger daarentegen moet de eigen oriëntatie kunnen aanwenden ten behoeve van de oriëntatie van de cliënt. Het begrip oriëntatie speelt een cruciale rol: geestelijk functioneren is gericht op bestaansoriëntatie en is daarmee omvattender dan het psychische functioneren dat in psychotherapie centraal staat.

‘Omvattend’ is hier echter een riskant begrip: er is Mooren veel aan gelegen de ruimtelijke metafoor, die verschillende ‘gebieden’ toekent aan geestelijke verzorging en psychotherapie, los te laten. Het verschil in gerichtheid tussen psychotherapie en geestelijke verzorging is vooral een kwestie van perspectief. Het gaat om de manier van kijken naar de vragen waarmee mensen komen. Door middel van casuïstiek laat Mooren zien dat in het licht van het gehanteerde referentiekader problemen naar voren kunnen komen als psychische problemen, óf als vragen van zingeving

en levensbeschouwing. Dit heeft belangrijke consequenties voor de mogelijkheden tot samenwerking tussen psychotherapeut en geestelijk verzorger. Het is niet zo dat de geestelijk verzorger pas in beeld komt als het psychisch vermogen van een cliënt voldoende hersteld is, of dat de geestelijk verzorger zich op het terrein van de psychotherapeut begeeft wanneer hij een cliënt heeft met psychische problematiek. Het is wel zo dat er belangrijke verschillen zijn in de wijze waarop naar het verhaal en de vragen van de cliënt geluisterd wordt en in de doelstellingen van respectievelijk therapeut en geestelijk verzorger. Duidelijkheid daarover maakt optimale samenwerking mogelijk. De belangrijke aanvulling die geestelijke verzorging biedt, bestaat uit het zichtbaar maken van de levensbeschouwelijke implicaties van levenservaringen enerzijds en de persoonlijke betekenis van levensbeschouwelijke noties anderzijds, ten behoeve van de bestaansoriëntatie van de cliënt.

De onderscheidingen die Mooren aanbrengt, maken het zowel voor de psychotherapeut als voor de geestelijk verzorger gemakkelijker om de eigen professionele identiteit en kwaliteit te bepalen als het om zingevingsproblematiek gaat. Dit is van groot belang in een tijd waarin er weinig houvasten zijn op het gebied van zingeving en levensbeschouwing. Enerzijds is er sprake van grote interesse die naar alle kanten uitwaaiert, anderzijds staat de professionele begeleiding op deze gebieden voortdurend onder druk door levensbeschouwelijke deïnstitutionalisering en bezuinigingen. Grotere expertise van psychotherapeuten waar het om zingeving gaat en een duidelijker beroepsprofiel van geestelijk verzorgers zijn dringend geboden. *Geestelijke verzorging en psychotherapie* levert daaraan een belangrijke bijdrage.

Bussum, 2008

Hans Alma, hoogleraar psychologie en zingeving en rector van de Universiteit voor Humanistiek.